

ПРЕДЛОЖЕНИЯ С КОМЕНТАРИ ПО ПРОЕКТА НА СЕМЕЕН КОДЕКС

Кръгла маса, 10 – 11 ноември 2008 г., Народно събрание

Зоя Славова,

началник отдел “Анализ и стратегическо планиране” и координатор по
равнопоставеност на половете в Национален осигурителен институт

ВЪВЕДЕНИЕ

Социалната сфера на обществения живот е фокус както на икономическите, така на междуличностните отношения отвъд материалното измерение. Значителна част от организираната социална защита (държавното обществено осигуряване) се осъществява от Националния осигурителен институт (НОИ). Осигурителната система се намира в причинно-следствени връзки с другите сфери на обществения живот. В нея рефлектират не само въпросите, свързани с макро-икономиката и микро-икономиката, но и такива, касаещи личността и семейството. Едни от най-важните фактори за надеждното функциониране на осигурителната система са: демографски, заетост и безработицата, образование, физическо и психическо здраве, качествена работна сила, социална интегрираност, солидарност и т.н.

За да се развива и поддържа добър човешки капитал са необходими множество предпоставки, някои от които могат да бъдат осигурени от новия Семейен кодекс. Те включват насърчаването и гарантирането равнопоставеността на жените и мъжете, отговорното родителство и родителската отговорност, съвместяването на професионалния и семейния живот, отдаване на еднакво по важност значение на физическото и психичното здраве – двете взаимосвързани страни на човешкото здраве. Изброените предпоставки са базирани на общоприети принципи, залегнали в редица международни документи, посветени на човешките права и целящи подобряване качеството на живота.

Интердисциплинарният подход във формирането и провеждането на обществените политики е една от гаранциите за техния успех. В крайна сметка би следвало всички политики да обслужват една обща цел – по-добро качество на живота на всеки гражданин на страната и на по-широката общност. Новият Семейен кодекс може значително да допринесе за това. А потенциалът на този фундаментален нормативен акт може да се завиши, ако се вземат предвид и се отразят в проекто-кодекса предложенията и бележките, представени по-долу.

ПРЕДЛОЖЕНИЯ

Първо: В чл. 1 след думите “основани на брак” да се добави “фактическо съпружеско съжителство”.

Или текстът да добие следния вид:

“Чл. 1. Семейният кодекс урежда отношенията, основани на брак, фактическо съпружеско съжителство, родство и осиновяване, както и настойничеството и попечителството.”

Семейният кодекс урежда освен брачните отношения, също и тези, основани на наложената от самите хора в последните десетилетия форма на съжителство между мъж и жена, и това би следвало да личи още в член първи. Изразеният в хода на обществения дебат протест срещу узаконяване на тази възникнала в съвременния начин на живот форма на съпружеско съжителство без брак не би следвало да е решаващ за липсата на изричното ѝ вписване в член първи на кодекса. Шумното и агресивно представяне и защитаване на отрицателната позиция по този въпрос от представители на някои специфични общности не я прави по-справедлива и по-разумна. Светският характер на Семейния кодекс следва да личи убедително от неговата философия, както и от правила и разпоредби, обслужващи реалния живот. Светските дела са отговорност на социалната светска държава, а не на религиозните общности.

И понеже определяща тук е грижата на обществото да защити интереса на най-беззащитните – децата, както и индивидуалните права на семейните партньори – жената и мъжа, няма по-добро решение от това да се узакони фактическото съпружеско съжителство редом с гражданския брак. В противен случай се създават предпоставки за развиване на комплекс за малоценност у децата на родители, които не са сключили граждански брак, а това е кошунство спрямо тези деца.

Допълващ аргумент в подкрепа на необходимостта да се узакони фактическото съпружеско съжителство е този, свързан с наследяването на социалноосигурителните права. След като фактическото съпружеско съжителство придобие нужния правен статут, ще може да бъде законово уреден нерешения понастоящем въпрос, касаещ правото на наследствени пенсии и вдовишки добавки, както и на други социално осигурителни обезщетения. Например понастоящем право на наследствени пенсии и вдовишки добавки има само преживелият съпруг/съпруга (на основание сключен граждански брак).

Реципрочно стои въпросът със случаите, когато продължават да получават наследствени пенсии или вдовишки добавки някои надживели

съпруги/съпрузи, макар че след смъртта на брачния партньор живеят във фактическо съпружеско съжителство с друг/друга.

Краткосрочни обезщетения и помощи от държавното обществено осигуряване за различни осигурителни случаи (например гледане на болен член от семейството) може да се получават също само на основание брачни взаимоотношения.

Второ: В глава девета “ОТНОШЕНИЯ МЕЖДУ РОДИТЕЛИ И ДЕЦА”, в чл. 133 да се създаде алинея 3 със следния текст:

“Чл. 133. (3) Всяко дете има право да поддържа редовно лични отношения и пряк контакт с двамата си родители, освен когато това е против неговия интерес.”

Както подробно в глава десета е разписана материалната страна на отношенията, касаеща издръжката, така подробно би следвало да се разпишат и нематериалните, душевните аспекти на отношенията между детето и родителите му, когато те са разделени/разведени. Липсата на такава регламентация показва, че се подценява тази страна за развитието на детето в частност, както и в семейните отношения въобще. Докато не се отдаде нужното значение на нематериалните ценности и на душевните аспекти в човешките взаимоотношения, не бихме могли да считаме, че семейните отношения, включително между родители и деца, са добре уредени.

Как на практика ще се реализира това гарантирано от кодекса право на детето, следва да бъде указано с допълнителни текстове в същата глава.

Би следвало да се разпишат в основни линии правилата, които по презумпция определят кой е най-добрият интерес на детето по смисъла на предложената ал. 3 на чл. 133. Тогава те ще служат за отправна точка не само при разрешаване на конкретните съдебни казуси, но и в случаите, оставащи извън съда.

Трето: В чл. 133 да се създаде алинея 4 със следния текст:

“Чл. 133. (4) Когато родителите се разведат или разделят, те не се развеждат или разделят с детето/децата си.”

Тази разпоредба има принципен характер и с изричното ѝ записване в Семейния кодекс ще се гарантира нейното прилагане в последващите отношения между деца и разделени родители, като ги направят по-малко комплицирани и по-цивилизовани. Кодексът би следвало да указва разрешаването на типични казуси, известни от живота и от съдебната практика, дори когато не се отива на съд. Следва да съдържа принципни постановки, касаещи отношения между деца и родители, които са

разделени. Няма значение дали родителите са разделени след разтрогване на брака или са разделени след прекъсване на фактическо съпружеско съжителство. Става въпрос за български деца, за техния най-добър интерес, за тяхната възможно най-добра среда за израстване и условия за физическо и психическо развитие. Става въпрос дори за самите родители. Когато са изправени пред една ясна законова разпоредба, както е предложена, те могат да осъзнаят и приемат нейната постановка. На това основание да бъдат разумни и умерени в своите действия и поведение, за да не страдат както децата, така и самите те, провокирайки конфликти, непримиримост, манипулации, отчуждение на другия родител и други заредени с негативизъм емоции.

Двете предложения за създаване на ал. 3 и ал. 4 в чл. 133 на проекто-кодекса целят превенцията на разстроено детско поведение и поражения върху психиката на детето от раздялата на родителите с последвала обработка на съзнанието на детето и отчуждаването му от страна на родителя, владеещ родителските права. Необходима е промяна в Семейния кодекс, така че да се предвидят превантивни мерки за закрила на детето и в смисъла на нормалното му психическо развитие след раздяла на родителите, за да не се допуска PAS (parental alienation syndrome) в тежките му форми. Синдромът на родителско отчуждаване в тежката му форма в България все още не се приема като форма на емоционално насилие върху детето, за да може то да бъде защитено по смисъла на Закона за защита на детето и Правилника за прилагането му. Не фигурира и в наскоро приетия Закон за домашно насилие. Семейният кодекс има шанса да трасира този въпрос и да послужи за база за уреждането му и в посочените нормативни документи. Тъй като децата растат бързо и се променят с всеки изминал ден, колкото по-рано този проблем намери правилното решение, толкова по-малко поражения ще причини.

Четвърто: В чл. 133, ал. 2 след думите “при изпълнение на неговите” да се добави “родителски”.

Или текстът да добие следния вид:

“Чл. 133. (2) Съпругът на родителя или партньорът му при фактическо съпружеско съжителство е длъжен да съдейства на родителя при изпълнение на неговите родителски задължения.”

По този начин ще е изрично казано, че съпругът на родителя или партньорът му при фактическо съпружеско съжителство е длъжен да съдейства на родителя при изпълнение именно на неговите родителски задължения, а не задълженията му въобще.

Пето: В чл. 135, ал. 1 след думата “физическо” да се добави “психическо”.

Или текстът да добие следния вид:

“Чл. 135. (1) Детето има право да бъде отглеждано и възпитавано по начин, който да осигурява неговото нормално физическо, психическо, умствено, нравствено и социално развитие.”

Здравето на детето има две равностойни по значение измерения – физическо и психическо, а то е относимо и към неговото физическо и психическо развитие, което се визира в тази разпоредба. Ето защо в текста би следвало да присъства както “физическо”, така и “психическо”.

Шесто: В чл. 136, ал. 1 да се направят следните изменения:

а) След думата “физическо” да се добави “психическо”.

Аргументът е същият, както горния. Родителят има право и задължение да се грижи освен за изброените аспекти относно развитието на детето, също и за неговото добро психическо развитие, като равностойно по значение на физическото му развитие.

б) Да се добави думата “нормалното” преди физическо, психическо, умствено, нравствено и социално развитие на детето и т.н., като изречението се съобрази с граматичните правила за членуване.

в) Да се поправи техническата грешка в началото на изречението, като след думата “Родителят” се запише в единствено число “има”.

Или текстът да добие следния вид:

“Чл. 136. (1) Родителят има право и задължение да се грижи за нормалното физическо, психическо, умствено, нравствено и социално развитие на детето, за неговото образование и за неговите лични и имуществени интереси.”

Освен допълнението, касаещо психическата страна на развитие на детето, като равностойно значима за неговото комплексно здраве, в предложението има още едно допълнение. То касае изискването за полагане на грижи за нормално развитие на детето в изброените аспекти, а не каквото и да е, или лошо развитие.

Седмо: В чл. 136, ал. 3 да отпадне.

Текстът на ал. 3 в настоящия проекто-кодекс гласи императивно: “Родителят определя отношението към религията на малолетното си дете и съдейства на непълнолетното дете при формиране на неговите религиозни убеждения.”

И без разпоредбата родителят може да прави това. При изричното ѝ вписване обаче тя сякаш става задължителна. Това противоречи на

светския характер на Семейния кодекс – не е място за уреждане на религиозни дела. Освен това зачитането на личността в семейството е от основополагащите принципи на кодекса. Детето (малолетно, непълнолетно) се нуждае от познание по всички по-известни, наложили се през вековете и имащи влияние понастоящем религии. Чрез липсата на този текст ще му се предостави възможност, когато съзрее, на базата на своите широки познания, само да избере онази религия, която най-много би му допаднала като мироглед, опора, вярвания и която ще му осигури нужното душевно равновесие.

Друг аргумент за отпадане на този текст е, че ако двамата родители имат различно вероизповедание, различна религиозна принадлежност, когато всеки от тях манипулира детето от своя гледна точка, това може да причини раздвоение, тревожност и пр. неблагоприятия за психиката му.

Най-силната потребност на всяко човешко същество е да се чувства “свързан, единен” със заобикалящия го свят – другите хора, природата, вселената, Бог. Съзнателно или не, всеки носи в себе си тази “религиозност” и непрекъснато търси начин да я задоволи, дори ако цял живот я изтласква, както най-често се случва. В етимологичен смисъл *religare* (от латински) е равнозначно на *свързвам*. Нека, на базата на правилно възпитание и обширно образование, на децата и младежите да им бъде позволено сами да си изберат система от вярвания, която да им служи за опора и ориентир в житейския път. Другото е даване на възможност за манипулация и вербуване в полза на една или друга, бореща се за членска маса религиозна организация. Семейният кодекс не би следвало да се използва за такива цели.

Осмо: В чл. 143, ал. 1 след думата “личността” да се добави “физическото и психическото здраве”, вместо “здравето”.

Или текстът да добие следния вид:

“Чл. 143. (1) Когато поведението на родителя представлява опасност за личността, физическото и психическото здраве, възпитанието или имуществото на детето, районният съд взема съответни мерки в интерес на детето, като отнема или поставя условия за упражняването на някои от родителските права и може да възложи осъществяването им на друго лице. При нужда може да бъде променено местоживеенето на детето или то да бъде настанено извън семейството.”

В чл. 143, ал. 2 абсолютно правилно е предвидено в интерес на детето, че също и поради продължителна физическа или душевна болест на родителя, районният съд взема съответни мерки по отношение на

родителските му права. Болестта е противоположната страна на здравето. Както човек може да страда от физическа или душевна болест, така и здравето на човека има два аспекта – физическо и психическо или душевно здраве. В етимологичен смисъл гръцката дума за “душа” е “психе”. Двете понятия и производните им – психическо и душевно, са тъждествени. Всяко от двете понятия може да се употреби в текста на ал. 1 относно другата страна на здравето на детето, освен вече споменатото физическо здраве. Това е важно, за да се отдаде нужното значение както на физическата, така и на психическата страна на здравето. Особено предвид очевидно влошеното психическо здраве на нацията през последните години, фундаменталните нормативни документи, които уреждат обществените и личните отношения (в контекста на обществените) би следвало да носят идеята за необходимия баланс и хармония между физическо и психическо, между материално и духовно. Обществото и гражданите подлежат на възпитание. При наличие на разбиране и добра воля (от страна на законотворците, управляващите, законодателите, научните среди в съответната област) осветляването на въпроса за необходимостта от този баланс и скрепяването му в законови текстове може да стане реалност и да започне практическата работа за постигането му в живота на гражданите на нашата страна.